

RYSZARD JADCZAK

KONFERENCJA: SPRAWIEDLIWOŚĆ, ETYKA, PRAWO - DYLEMATY WSPÓŁCZESNOŚCI

Już po raz drugi zebrali się na Uniwersytecie Śląskim w Katowicach prawnicy, filozofowie i etycy na ogólnopolskiej konferencji naukowej, organizowanej przez Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Ośrodek Terenowy przy Sądzie Wojewódzkim w Katowicach, przy współudziale Uniwersytetu Śląskiego, Sądu Najwyższego i Sądu Wojewódzkiego w Katowicach.

Tematem konferencji, która obradowała w dniach 15 i 16 października 1992 roku, była: *Sprawiedliwość, etyka, prawo - dylematy współczesności*. Jej cenną zaletą był liczny udział praktyków, tj. sędziów sądu najwyższego i sądów wojewódzkich. Umożliwiło to skonfrontowanie w dyskusji, wystąpien teoretyków prawa, filozofów prawa i etyków z doświadczeniami i oczekiwaniami przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, którzy w konkretnych sytuacjach stają przed dylematem: jak godzić zasady sprawiedliwości z normami prawa i etyki?

Na konferencję zgłoszono blisko 70 wystąpień. Wszystkie one będą zamieszczone w specjalnej publikacji. Tu prezentujemy główne myśli z wystąpień zaprezentowanych w części plenarnej konferencji.

Prof. Halina Promieńska, Uniwersytet Śląski Katowice: *Zarys dziejów pojęcia moralności i sprawiedliwości a zasada etyki globalnej*. Każde z pojęć: sprawiedliwość, etyka, prawo ma konotacje zdecydowanie pozytywne. Sprawiedliwość występuje w podwójnej roli: wartości a zarazem kryterium obiektywności poznawczej i słuszności ocennej wyborów moralnych i stanowień prawnych. Ogniwem najważniejszym dla prawidłowego funkcjonowania relacji pojęć: sprawiedliwość, etyka, prawo - jest człowiek myślący, rozumny i dokonujący wyborów moralnych w sposób odpowiedzialny. Stąd rola wychowania człowieka do wolności i odpowiedzialności jako warunku jego autonomii moralnej oraz właściwego stanowienia i egzekwowania prawa.

Dr Ryszard Kleszcz, Uniwersytet Łódzki: *Kłopoty ze sprawiedliwością. Między semantyką a aksjologią*. Termin „sprawiedliwość” odnoszony bywa: do czynów człowieka, do człowieka, do sposobu podziału dóbr, czyli do struktury dystrybucji. Po wskazaniu szeregu znaczeń, jakie bywają nadawane terminowi „sprawiedliwość”, autor zauważył, że: 1) nasze intuicje, tak językowa jak i moralna, dopuszczają wprawdzie różne znaczenia tego terminu, ważne jest jednak aby nie mieszać ich ze sobą; 2) w naszych sporach o sprawiedliwość odwołujemy się zawsze do pewnego aksjologicznego zaplecza.

Prof. Wiesław Lang, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu: *Sprawiedliwość i prawo*. W płaszczyźnie metaetycznej (i metateoretycznej) można wyróżnić trzy podstawowe stanowiska w kwestii dyskusji o sprawiedliwości i relacjach zachodzących między sprawiedliwością a prawem: 1) stanowisko radykalnego kognitywizmu; 2) stanowisko radykalnego antykognitywizmu; 3) stanowisko ograniczonego kognitywizmu. Autor uważa, że racjonalny dyskurs o sprawiedliwości możliwy jest wyłącznie na gruncie sta-

nowiska trzeciego, według którego poglądy i wypowiedzi o sprawiedliwości mają charakter złożony, zawierają bowiem składniki emocjonalne, racjonalne i empiryczne. Konkluzja: sprawiedliwość jest wprawdzie podstawową wartością prawa, ale nie jest wartością absolutną.

Prof. Janusz Łętowski, Polska Akademia Nauk: *Problem tzw. sprawiedliwości społecznej*. Autor zauważył, że kryzys pojęcia „sprawiedliwości społecznej” może też wynikać z kryzysu i nieadekwatności sprawiedliwości prawniczej. Przy czym nadużywa się terminu „sprawiedliwość społeczna” dla celów politycznych. Osobista wolność obywateli może być rzeczywiście realizowana w takim środowisku społecznym, w którym każdy ma szansę realnego przewidzenia prawnych skutków swych działań, a więc tam, gdzie istnieje rzeczywiste poczucie pewności prawa.

Ks. Prof. Tadeusz Ślipko, Akademia Teologii Katolickiej Warszawa: *Etyczna koncepcja sprawiedliwości*. Za punkt wyjścia rozważań posłużyła krytyka pracy Ch. Perelmana z 1959 roku pt. *O sprawiedliwości*. Omówiono antropologiczne i aksjologiczne teorie sprawiedliwości. W myśli chrześcijańskiej uznaje się, że w procesie konstytuowania porządku sprawiedliwości główną rolę odgrywa posiadacz *suum cuique*, ale w aspekcie funkcjonowania tego porządku na czoło wysuwa się moralna postawa podmiotów powinności.

Prof. Maria Borucka-Arctowa, Uniwersytet Jagielloński Kraków: *Koncepcja sprawiedliwości proceduralnej i jej rola w okresie przemian systemu prawa*. Można wyróżnić dwie grupy sprawiedliwości proceduralnej: psychospołecznej i teoretyczno-filozoficznej. W okresie pewnej destabilizacji prawa a także pluralizmu nie można lekceważyć reguł sprawiedliwości proceduralnej. Stanowią one mogą skuteczną zabezpieczenie przed naruszeniem prawa. Uczestnicy sporu także przez jakość procedury oceniają bowiem wydane decyzje, a także same instytucje jako sprawiedliwe bądź niesprawiedliwe.

Prof. Krzysztof Pałecki, Uniwersytet Jagielloński Kraków: *Zmiany w aksjologicznych podstawach prawa jako wskaźnik jego tranzycji w systemie postkomunistycznym*. Zmiany prawa mogą m. in. dotyczyć: treści norm, ich porządku i hierarchii, zmian w podziale kompetencji organów prawa, sposobu kreowania norm prawa, praktyki stosowania prawa, społecznego postrzegania legitymacji prawa, autor wysunął wniosek, że rzeczywista zmiana w systemie prawa zależy od zmiany podstawy aksjologicznej. Ta podstawa powinna się cechować adekwatnością i koherencją.

O. Prof. Jacek Salij, Akademia Teologii Katolickiej Warszawa: *Postulaty starożytnych i średniowiecznych nauczycieli Kościoła pod adresem sędziego*. Referent przeprowadził analizę tekstu Pisma Świętego oraz pism Augustyna i Tomasza pod kątem znajdujących się tam wypowiedzi na temat urzędu sędziego, troski o sprawiedliwość, reguł procedury sądowej itp.

Prof. Leon Tyszkiewicz, Uniwersytet Śląski Katowice: *Państwo a ideologia i etyka*. Autor rozważa problem stosunku państwa do religii na gruncie modelu państwa świeckiego, wyznaniowego i państwa neutralnego światopoglądowo. Opowiada się za koncepcją państwa pod względem światopoglądowo-etycznym pluralistycznego z założoną maksymalną tolerancją. Ta tolerancja nie może się jednak odnosić do naruszeń elementarnych zasad etyki społecznej zawartych w drugiej tablicy *Dekalogu* i propagowanych przez chrześcijaństwo, „które obowiązują wszystkich”.

Prof. Maria Szyszkowska, Polska Akademia Nauk Warszawa: *Przymus prawny jako podstawa moralności*. Stosowanie przymusu ma na celu uzgodnienie wolności jednostki z wolnością pozostałych. Stosunek moralności i prawa autorka ujmuje w ten sposób, że

obie dziedziny mają się do siebie tak, jak zasada bezwzględnej wolności do zasady możliwego przymusu w interesie tejże wolności. Opierając się na myśli Kantowskiej traktuje prawo pozytywne jako konieczny warunek wolności, prowadzący do jej zabezpieczenia. Działania jednostek godzących w wolność innych uprawniają do stosowania przymusu, którego egzekutorem staje się państwo.

S. Prof. Zofia J. Zdybicka, Katolicki Uniwersytet Lubelski: *Moralność-prawo-religia*. Wolność, prawo, religia nie są rzeczywistością autonomiczną lecz wyrastają z określonej prawdy o człowieku (filozofii człowieka). W rozumieniu prawa i moralności występują dwa stanowiska: 1) pozytywizm prawny redukujący moralność do prawa stanowionego, oraz 2) uznanie porządku metaprawnego, z którym prawo stanowione powinno być uzgadniane. Odwołując się do prawa natury omówiła autorka podstawowe pojęcia charakteryzujące człowieka w systemie prawnym.

O. Prof. Mieczysław Krąpiec, Katolicki Uniwersytet Lubelski: *Dobro wspólne a prawa człowieka*. Autor za dobro wspólne uznaje tylko takie dobro, które jest rzeczywistym dobrem całej społeczności i zarazem każdego człowieka, członka tejże społeczności. Może nim być realny przedmiot ludzkiego działania jeśli staje się realnym celem każdego człowieka w jego osobowym dążeniu. Przez odwołanie się do prawa międzynarodowego oraz tradycyjnych ujęć prawa natury M. Krąpiec zanalizował też egzemplifikacje praw człowieka we współczesnym świecie.

Ks. Prof. Remigiusz Sobański, Akademia Teologii Katolickiej Warszawa: *Prawo i moralność*. Po zaprezentowaniu stanowisk dotyczących się stosunku: prawa a moralności autonomicznej, prawa a moralności religijnej, prawa a moralności społecznej, prawa a moralności ogólnoludzkiej, autor zauważył, że tym czterem wariantom porządku moralnego w aspekcie obiektywnym, nie przeczy to, że moralność subiektywna jest jedna. Obejmuje ona moralność człowieka jako istoty autonomicznej, religijnej, społecznej, racjonalnej.

Prof. Czesława Żuławska, Akademia Ekonomiczna Kraków: *Uwagi o legislacji i wykładni w okresie przemian*. Ocena treści i funkcjonowania prawa w okresie przejściowym winna mieć podstawy aksjologiczne. Korzystanie z dotychczasowego dorobku prawa polskiego wymaga „postawy nieufności”, którą powinniśmy się cechować, zwłaszcza przy wykładni przepisów, ale i ta postawa musi być pojmowana aksjologicznie.

Prof. Zygmunt Ziemiński, Uniwersytet Adama Mickiewicza Poznań: *Formuły sprawiedliwości w prawie Rzeczypospolitej Polskiej*. Podsumowując swe wywody nad formułami sprawiedliwości w prawie RP, w tym „sprawiedliwości społecznej”, autor stwierdził, że kształtowanie się skonkretyzowanych formuł sprawiedliwości trwać będzie jeszcze bardzo długo. Jeżeli ten stan rzeczy nie ma budzić tęsknoty za paternalistycznym totalitaryzmem, to trzeba więcej przywiązywać wagi do umiejętności merytorycznego dyskutowania nad formułami sprawiedliwości, ich zaletami i wadami.

Dr Stanisław Balicki, Politechnika Wrocławska: *Kierunki zmian prawa a ideały wolności, równości i sprawiedliwości*. Dotychczasowe zmiany w ustawie zasadniczej RP należy uznać za tymczasowe. Najbardziej interesującym badawczo wydaje się wprowadzony do *Konstytucji* termin „państwo prawa”. Ma on przede wszystkim charakter postulatowo-idealizujący. Wyływają z niego jednak pewne zobowiązania (zasada sprawiedliwości społecznej, demokratyczny proces stanowienia prawa itd.). Biorąc za punkt wyjścia dzisiejszy stan prawa autor konkluduje, że konstytucyjna zasada państwa prawa jest: „prawno-polityczną przestrzenią do zagospodarowania”.

Prof. Andrzej Murzynowski, Prof. Adam Zieliński, Uniwersytet Warszawski: *Ustrój wymiaru sprawiedliwości w przyszłej konstytucji*. Zreferowano przygotowywane zmia-

ny w ustawodawstwie RP, dotyczące tak instytucji stanowienia prawa jak i procedury prawnej, pod kątem pełniejszej realizacji zasady sprawiedliwości.

Dr Ryszard Jadczyk, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu: *Rola kompromisu w regulacji życia społecznego*. Kompromis jako forma komunikacji społecznej sprzyja wzrostowi zachowań racjonalnych, te zaś prowadzą do wzrostu ładu moralnego i prawnego oraz ludzkiej solidarności. To, że jesteśmy skazani na kompromis nie oznacza jednak aby mógł być on uznany za wartość samoistną. Może być on skuteczną formą rozładowywania konfliktów społecznych i normowania życia społecznego.

Dr Andrzej Błaszczyk, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego Warszawa: *Kryteria sprawiedliwości w podziale dóbr (reguły i kontrowersje teoretyczne)*. Rozważając pewne aspekty sprawiedliwości w państwie demokratycznym w odniesieniu do dystrybucji dóbr, autor wyróżnił: podział ich według wkładów czy indywidualnych wyników, według indywidualnych potrzeb, według podziału równościowego. Zauważył, że dystrybucja dóbr dostosowana do potrzeb indywidualnych służy rozwojowi członków systemu, przy czym zaspokajanie „słusznych społecznie” potrzeb przyczynia się do optymalnego wykorzystania zasobów systemu i przez to zwiększa jego efektywność.

Dodajmy, że konferencji towarzyszył kiermasz wydawnictw książkowych. Rozprowadzano m. in. tom zawierający materiały z poprzedniej konferencji, odbytej w Katowicach w 1991 roku pod hasłem *Filozofia prawa a tworzenie i stosowanie prawa*.